

Av. Hakan Rıza KÜÇÜK
Avukat, İstanbul Barosu
Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi

**Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve
Ürünlerin Sağlık Hakkı ve Sağlıklı ve
Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı
Açısından Değerlendirilmesi**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIKLI VE DENGELİ BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI.....	3
1.1. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI VE KUŞAK AYRIMI...3	
1.2. ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA, SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKININ GELİŞİM SÜRECİ	5
1.2.1. Sağlık Hakkına Yönelik Normatif Düzenlemeler	6
1.2.2. Ulusalüstü Belgelerde Sağlık Hakkı.....	7
1.2.2.1. Dünya Sağlık Örgütü Anayasası ve Sağlık Hakkının Ortaya Çıkması.....	8
1.2.2.2. Birleşmiş Milletler Belgelerinde Sağlık Hakkı.....	12
1.2.2.2.1. İkiz Sözleşmeler ve Sağlık Hakkı.....	12
1.2.2.2.2. Birleşmiş Milletler'in Diğer Belgelerinde Sağlık Hakkı.....	14
1.2.3. Bölgesel Örgütlerin Belgelerinde Sağlık Hakkı.....	19
1.2.3.1. Avrupa Konseyi Belgeleri ve Sağlık Hakkı	19

1.2.3.2. Amerikan Devletleri Örgütü ve Sağlık Hakkı.....	24
1.2.3.3. Afrika Birliği Örgütü ve Sağlık Hakkı.....	25
1.2.4. Sağlık Hakkı ve Diğer Haklar Arasındaki İlişkiler	29
1.2.5. Sağlıklı Yaşam Hakkı ve Çevre Hakkı İlişkisi	31

İKİNCİ BÖLÜM

2. Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) ve Ürünler	39
2.1. GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMA VE ÜRÜNLERİN TARİHÇESİ VE ETKİLERİ.....	39
2.1.1. Genel Olarak.....	39
2.1.2. Tanımlar.....	41
2.1.2.1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar) ve Ürünler.....	41
2.1.2.2. Gen ve Genom.....	42
2.1.2.3. Modifiye Organizmalar	43
2.1.2.4. Transgen, Transgenik Teknoloji ve Transgenik Organizma.....	43
2.1.2.5. Standart Tohum, Hibrit Tohum ve Aşılama.....	44
2.1.2.6. Terminatör Gen	46
2.1.3. Yeşil Devrim	47
2.1.4. GDO'lu Ürünlerin Etkileri	50
2.1.4.1. Olası Faydaları	53
2.1.4.1.1. Sağlık Açısından	53
2.1.4.1.1.1. Tıp Açısından	53
2.1.4.1.1.2. Besin Değerinin Artırılması Açısından Etkileri.....	54
2.1.4.1.2. Tarım ve Çevre Açısından Etkileri.....	54
2.1.4.2. Olası Zararları.....	55
2.1.4.2.1. Gen Kaçışı ve Biyolojik Çeşitliliğin Doğasının Bozulması.....	55
2.1.4.2.2. Alerjik Reaksiyonlar	56
2.1.4.2.3. Zehirlilik (Toksosite) ve Kanserojenlik.....	58

2.1.4.2.4. Antibiyotik Direnci, Zararlılarda Direncin Artması.....	60
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMA VE ÜRÜNLERE İLİŞKİN ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER	63
3.1. Genel Olarak	63
3.2. Uluslararası Düzenlemeler.....	64
3.2.1. İhtiyatlılık Prensibi.....	64
3.2.2. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ve Protokolleri	68
3.2.2.1. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi.....	68
3.2.2.2. Cartagena Protokolü.....	68
3.2.2.2.1. Protokole Giden Süreç	68
3.2.2.2.2. Protokolün Temel Özellikleri	70
3.2.2.2.3. Protokolün Amaç ve Kapsamı	71
3.2.3. Dünya Ticaret Örgütü Antlaşmaları Çerçevesinde Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar	73
3.3. Bölgesel Hukuki Düzenlemeler Kapsamında Avrupa Birliği	75
3.3.1. Genel Olarak	75
3.3.2. Sistem Yönergesi	77
3.3.3. Serbest Salım Yönergesi	79
3.3.3.1. GDO'ların Deney Amaçlı Çevreye Salımı	81
3.3.3.2. GDO'ların Piyasaya Sürülmesi.....	82
3.3.3.3. Birlikte Mevcudiyet	85
3.3.4. Genetiği Değiştirilmiş Gıda ve Yemlere İlişkin Tüzük	86
3.3.4.1. Genel Olarak	86
3.3.4.2. İzin Usulü	87
3.3.4.3. Koruma Tedbirleri ve Etiketleme	88
3.3.5. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların İzlenebilirliğine ve Etiketlenmesine İlişkin Tüzük.....	90

3.3.6. Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Sınır Aşan Hareketine İlişkin Tüzük.....	92
3.4. Türk Hukukundaki Düzenlemeler	92
3.4.1. Genel Olarak.....	92
3.4.2. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 26.10.2009 tarihli Gıda ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmeliği	99
3.4.3. 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu	107
3.4.4. Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Yönelik Yönetmelik.....	119
3.4.5. Biyogüvenlik Kurulu, Bilimsel Komite ve Kurul Kararları.....	122
3.5. Farklı Ülke Düzenlemelerinden Örnekler	123
3.5.1. Almanya'daki Hukuki Düzenlemeler	123
3.5.2. İsviçre'deki Hukuki Düzenlemeler	127
3.5.3. Fransa'daki Hukuki Düzenlemeler	131
3.5.4. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hukuki Düzenlemeler	132
3.5.5. Japonya'daki Hukuki Düzenlemeler	133
3.5.6. Çin'deki Hukuki Düzenlemeler	135
3.6. Hukuki Düzenlemelere İlişkin Genel Değerlendirme	137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GENETİĞİ DEĞİşTİRİLMİş ORGANİZMA VE ÜRÜNLERİN SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIKLI VE DENGELİ BİR ÇEVREDE YAşAM HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	141
4.1. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerin Sağlık Hakkı ve Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi ve Karşılaşılan Sorunlar	141
4.1.1. Genel Bilgilendirme ve Karşılaşılan Sorunlar	141

4.1.2. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerin Sağlık Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi.....	149
4.1.3. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerin Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi.....	153
4.1.4. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerin Başka Haklar Kapsamında Değerlendirilmesi.....	155
4.1.4.1. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerin Patentlenmesi ve Mülkiyet Hakkı.....	155
4.1.4.2. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünler ile Tüketici Hakları.....	157
4.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve GDO'lar.....	159
4.3. Genetiği Değiştirilmiş Organizma ve Ürünlerden Kaynaklı Hak İhlallerine Karşı Başvuru Yolları.....	162
4.3.1. Genel Olarak.....	162
4.3.2. İç Hukuktaki Başvuru Yolları.....	163
4.3.2.1. Yasama Organına Başvuru Yolları.....	163
4.3.2.1.1. Dilekçe Komisyonu.....	163
4.3.2.1.2. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.....	164
4.3.2.2. Yürütme Organına/İdareye Başvuru Yolları.....	165
4.3.2.2.1. Genel Olarak.....	165
4.3.2.2.2. İsti'taf, Hiyerarşik ve Vesayet Başvuru Yolları.....	166
4.3.2.2.3. Bilgi Edinme Başvuru Yolu.....	166
4.3.2.2.4. Türkiye'de İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına Başvuru.....	168
4.3.2.2.5. İdari Başvuru Yollarının Etkililiği.....	168
4.3.2.3. Türkiye'de Bağımsız Kurumlara Başvuru Yolları ..	168
4.3.2.3.1. Genel Olarak.....	168
4.3.2.3.2. Ombudsmana (Kamu Denetçiliği Kurumu'na) Başvuru Yolu.....	169
4.3.2.4. Yargı Organına Başvuru Yolları.....	170
4.3.2.4.1. İdari Yargı Organlarına Başvuru Yolu.....	170

4.3.2.4.2. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu ve Güncel Bir Başvuru İncelemesi.....	171
4.3.2.4.2.1. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu.....	171
4.3.2.4.2.2. Öznur Çiçek Bildik Başvurusu.....	172
4.3.2.4.2.3. Öznur Çiçek Başvurusunun Kapsamında Anayasa Mahkemesi'nin GDO Kararının Değerlendirilmesi.....	179
4.3.3. Uluslararası Başvuru Yolları.....	182
4.3.3.1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Başvuru Yolları..	182
4.3.3.2. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Başvuru Yolları.....	183
SONUÇ	185
KAYNAKÇA	193